

İMPARATORLARIN GÖZLERİ: II. ABDÜLHAMİD'E BERLİN SEFİRİ TARAFINDAN ÖNERİLEN FİLMLER

Serpil Kirel

& Oya Kasap Ortaklan

Marmara Üniversitesi
İletişim Fakültesi

Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Öz

1902 yılında II. Abdülhamid'e Berlin sefiri tarafından önerilen filmlerin odağında erken dönem sinemanın siyasi alandaki yeri üzerinde duran bu makale, Osmanlı ve Alman İmparatorlukları arasında, aktüel çekimlerin ve hareketli görüntünün kullanımı aracılığıyla görsellik üzerinden kurulan ilişkiyi sinema kültürü üzerinden okumayı amaçlamaktadır. Sultan II. Abdülhamid'e sunulan listede adı geçen ve Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898 tarihinde gerçekleştirdiği ikinci doğu gezisi sırasında çekilen filmlerin, imparatorların kendileri ve halk tarafından izlendiği düşünöldüğünde, sinemanın oldukça erken bir dönemde üstlendiği propaganda işlevi de dikkat çekmektedir. Makalede Berlin sefirinin önerdiği filmler arasında bulunan *Seine Majestät von Bethlehem Zurückkehrend* (*Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin Beytullahm'dan Dönüşü*, 1899) filmine ait görüntülerin ekseninde, II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisi ve Osmanlı-Alman ilişkilerindeki yeri üzerinde durulacak, bu geziye ait görüntülerin alınması ve olası etkileri irdelenecektir. Arşiv belgeleri, gazete ve dergilerden elde edilen bilgiler doğrultusunda sinema ve seyrin, görünme ve görmenin imparatorlukların varlıklarını meşrulaştırma, idame ettirme ve siyasi düzlemdede ilişki kurma işlevi üzerine sorular sorulacak ve ulaşılabilen kültürel malzemeler çerçevesinde bu sorulara tarihsel bağlam içinde yanıtlan aranacaktır. Makalenin ağırlık noktasını oluşturan sinema ve siyaset ilişkisi, çalışmanın sonunda yapılan değerlendirmelerin izinde tarihselleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: II. Abdülhamid, II. Wilhelm, imparatorluk sineması, propaganda, ikinci doğu gezisi, sinema tarihi.

The Emperor's Eyes: Movies Proposed to Abdul Hamid II by the Berlin Ambassador

Abstract

This article, based on films the Berlin Ambassador proposed to Abdul Hamid II in 1902, describes the place of early cinema in the political sphere. The aim is to show the relationship between the Ottoman Empire and the German Empire found in actual shots and moving images and seen from the perspective of cinematic culture. It is of special interest here that cinema fulfilled the function of propaganda in its early years. The films proposed to the Sultan by the Ambassador were shot during the German Emperor's second trip to the Orient and had been seen by the Emperor himself. Based on the movie *Seine Majestät von Bethlehem Zurückkehrend* (*Return of his Majesty from Bethlehem*, 1899), which was included in the proposed list, this article is focused on the Kaiser's second trip and its role in the relationship of the two empires. Perception of this trip and its possible effects are discussed. Prompted by information gathered from archived records, newspapers, and journals, the article asks questions about the role of cinema in justifying and sustaining the existence of the empires, and, within the frame of cultural material, proposes answers to the questions in an historical context. The historical relationship between cinema and politics is the focal point of the article.

Keywords: Abdul Hamid II, Wilhelm II, cinema of the empire, propaganda, second trip to the Orient.

Bu çalışma 29 Haziran 2016 tarihinde *sincine* dergisine ulaşmış, 25 Ağustos 2016 tarihinde kabul almıştır.
kirelser@hotmail.com - oya.kasap@gmail.com

Giriş

Bu yazıda, 1896 tarihinde Osmanlı topraklarına giriş yapan sinemanın, Sultan II. Abdülhamid ve Kaiser II. Wilhem döneminde nasıl bir siyasi, kültürel, imgesel alışverişe ve karşılıklı etkileşime girmiş olabileceğini anlamaya çalışmak amaçlanmaktadır. Sinemanın henüz başlangıç yıllarında siyaset kurma, siyaseti etkileme ve yönlendirme işlevi üzerinden Osmanlı İmparatorluğu ve Alman İmparatorluğu arasındaki yakınlaşmaya görsel belgelerin tanıklığı üzerinden yaklaşılacaktır. Yeni ve henüz emekleyen bir teknoloji olan sinema ile siyasal bir paradigma arasındaki bağlantıları incelemek üzere yola çıkan bu makale, bilinmeyen, eksik kalan ya da ihmal edilen bu bağlantıların tarih içindeki yerlerini görselliğin siyasi kullanımı üzerinden irdelemek niyetindedir.

Uzun ve köklü bir geçmişe sahip Türk-Alman ilişkilerinin, sinema üzerinden ve aracılığıyla kurduğu bağı ve iki ülke arasındaki ilişkilerin sinemaya yansıma biçimini araştırmak, kültürlerarası tarih okuması olduğu kadar görsel tarih çalışmasıdır aynı zamanda. Erken dönem sinema tarihi çalışmalarında araştırmacıların çektikleri büyük sıkıntılardan birisi dönem filmlerinin ve belgelerinin hepsinin, her zaman ulaşılabilir olmamasıdır. Belgelerin bazıları savaşlar, yangınlar, depremler, müdahaleler, ihmaller gibi badireleri atlatamayıp günümüze kadar ulaşamazken, bazıları adı henüz bilinmeyen bir yerde keşfedilmeyi bekler. Kimi zaman da tamamen yok olduğuna kanaat getirilen malzeme, araştırmacıların ve meraklıların harcadığı büyük çabalar sonucu bir zaman sonra karşınıza çıkabilir.¹ Martin Loiperdinger, Almanya'da Wilhelm dönemi sineması üzerine yapılan araştırmaları “kayıbolan kültürlerin arkeolojik” çalışmasını yapmaya benzetir (1996, s. 41). Osmanlı İmparatorluğu ve Almanya İmparatorluğu arasındaki ilişkileri anlamayı hedefleyen bu çalışma böylesi bir arkeolojik kazı ve çözümleme çalışmasına yönelik bir deneme niteliği taşımaktadır. Bu anlamda, bugün alışık olduğumuz film anlayışı, gösterim ve izleme formatından farklı bir yapı sergileyen erken dönem filmleri üzerine düşünmek, yeni keşfedilmeye başlanan bir mecrada yol almaya benziyor. Çalışma esnasında makalenin iskeletini oluşturan, II. Abdülhamid'e sunulan filmlere² ulaşılmaya çalışıldı; filmlerden bir tanesi ulaşılabilir olup izlenebilirken, diğerleri üzerine aktarılan bilgiler Almanya'daki Federal Arşiv (Bundesarchiv) ve Başbakanlık Osmanlı

¹ Türk sineması tarih yazımında yöntemsel öneriler için bkz. “Türk Sinema Tarih Yazılımı: Bir Yöntem Önerisi” (Akser, 2003).

² Filmlerin adı, bu çalışmanın ilerleyen sayfalarında tablo halinde verilmektedir.

Arşivlerinde (BOA, İstanbul) mevcut yazışma ve diğer belgeler ile dönem dergi, ilan ve fotoğraflarından derlenmiştir.³ Makalede kullanılan diğer önemli kaynaklardan biri yönetmen Peter Schamoni tarafından belge filmler üzerinden belgesel haline getirilen *Majestät brauchen Sonne (Majestelerinin Güneşe İhtiyacı Var, 1999)* filmidir. Alman İmparatoru II. Wilhelm'e ait erken dönem film kayıtlarını içeren belgesel, İmparatorun sinemayla kurduğu ilişkiyi, sinema tarihi ve kültür tarihi açısından görmek, "İmparator ve Sinema" ilişkisi üzerine fikir yürütüp değerlendirmek bağlamında değerli bakış açıları sunar. Farklı kaynaklardan elde edilen bu bilgiler doğrultusunda Osmanlı ve Alman İmparatorluğu arasında kurulan ilişkide sinemanın tarihe nasıl tanıklık ettiği, filmlerin siyaset üretenler açısından ne ifade edebileceği ve incelenen dönemi sinema kültürü üzerinden anlamak yazının temel sorunsalı olacaktır.

Daha önce de belirtildiği gibi yazının odağını II. Abdülhamid'e 1902 yılında Berlin elçisi tarafından önerilen filmler oluşturmaktadır. Filmlerin arasında Alman İmparatoru II. Wilhelm'in, İsa'nın doğduğu yer olarak kabul edilen Beytullahm'dan çıkışı *Seine Majestät von Bethlehem Zurückkehrend (Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin Beytullahm'dan Dönüşü, 1899)*, doğrudan Osmanlı İmparatorluğu'nu ilgilendirmesi açısından öne çıkar. II. Wilhelm, Beytullahm'ı 30 Ekim 1898'de ziyaret eder. Orada yaşayan Alman yerleşimcilere hitaben yaptığı konuşmasında İmparator, Osmanlı topraklarında yaşayan Almanların çabalarıyla Alman isminin kazandığı itibardan ve yerleşimcilerin "kurumuş tarlaları" tekrar yeşerttiğinden söz eder. İmparator ve Sultan arasında kurulan dostluk ilişkisinin, şimdi olduğu gibi gelecekte de Türk-Alman ilişkilerini canlı tutmaktaki önemini vurgulayarak Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşayan Almanlara olan desteğinin her daim var olacağını sözünü verir (Müller & Siegert).⁴ Bu sözler Osmanlı İmparatorluğu'nda

³ Ulaşılabilen filmin adı *Kaiser Wilhelm II. Beim Besuche der Vulkan-Werft in Stettin am 4. Mai 1897 (Majesteleri İmparator II. Wilhelm 4 Mayıs 1897 Tarihinde Stettin Tersanesine Ait İskele Köprüyü Geçerken, 1897)*. Film Almanya Federal Arşivi'nde (Bundesarchiv) üç farklı formatta, BArch 21497 numarası altında bulunmaktadır. II. Abdülhamid'e sunulan film listesinde adı geçen diğer filmler, Alman Federal Arşivi'nin film bölümünde kayıtlı bulunmamaktadır. Almanya'daki arşivlerde mevcut olan filmlerin bir kısmına online olarak erişim imkanı sağlayan filmportal.de adresinde, yukarıda adı geçen ve ulaşılabilen film dışında II. Abdülhamid'e sunulan listedeki filmlerin adları vardır, ancak bu filmlere ulaşılabilmiştir. Filmlerin sorulduğu diğer bir arşiv Berlin'deki Alman Sinematek-Film ve Televizyon Müzesi'dir (Deutsche Kinemathek – Museum für Film und Fernsehen). Mayıs-Ağustos 2016 tarihleri arasında Sinematek'in film arşivinden iletişime geçilen Diana Kluge ve koleksiyon-belge arşivinin yetkilisi Gerrit Thies ile yapılan yazışmalardan filmlerin ve filmlere ait olası belgelerin Berlin'deki Sinematek'de mevcut olmadığı cevabı alınmıştır.

⁴ II. Wilhelm'in Beytullahm'daki konuşmasını aktaran aynı kaynaktaki II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisi sırasında Musul'da bulunan arkeologların aslında petrol aradıkları

yaşayan Alman nüfusu kadar, imparatorluk dönemi Osmanlı-Alman siyaseti açısından da önem arz eder. Monarşiden ulus devlete geçiş döneminde yoğunlaşıp çizilen politikalar doğrultusunda geliştirilen Türk-Alman ittifak ilişkisinin bir ön provası gibidir.⁵

İmparatorluk dönemi sinemasının “modern göz”ün bakışıyla değerlendirilmesi zordur ve bir yanıyla bu tanım kendi içinde eksik de olabilir. Konu, Osmanlı ve Alman İmparatorluğu kültürleri bağlamında ele alındığında, gerek “Kaiser ideolojisi” gerekse de “Hamidiye” dönemi dünyaya modern devlet yapıları ile aynı pencereden bakmasalar da, modern gözü yöntem ve teknoloji olarak kendi çıkarları çerçevesinde benimsedikleri ve bu doğrultuda kullanmayı tercih ettikleri görülür. İmparatorluğun ve kendinin varlığını sürdürmekte görsel-işitsel araçları severek kullanan II. Wilhelm ile kamudaki görsel temsili konusunda daha ihtiyatlı davranan, görsel teknolojileri bir kontrol mekanizmasının parçası olarak kullanmayı tercih eden II. Abdülhamid arasındaki bağ, imparatorlukların varlıklarını sürdürmekte kendilerini temsil eden imgeleri sürekli ve tekrar tekrar kullandıklarını vurgulayan Selim Deringil’in tezinin izlerini takip ettiğimizde, imparatorluk ve kişi olarak varlıklarının meşruiyetini yaymak ve sürdürmek için tebaalarının kendilerine olan bağlılığına odaklanmalarında yatar (1998, s. 17). Sinema da bu bağlamda “padişahların meşruiyet halelerini ve iktidar imgelerini geniş toplum kesimleri ve yabancı ülkeler katında inşa etme doğrultusunda” kullanılır (Öztürk, 2013, s. 254). II. Abdülhamid’in Cuma selamlığı sırasında çekilen görkemli merasimin görüntüleri,⁶ sultanın bir hükümdar ve halife olarak kendi tebaasıyla kurduğu

bilgisinin istihbarat tarafından II. Abdülhamid’e bildirildiği, Sultan’ın kendisine ulaşan bu bilgi doğrultusunda ikinci doğu gezisine bir yanıyla şüpheli baktığı ve geziyi bu gözle de takip ettiği yazmaktadır. Bkz.: Müller, W. & Siegert, R. <http://www.wilhelm-der-zweite.de/dokumente/osman1898.php>. Alman İmparatorunun Beytullahm’da gerçekleştirdiği konuşma ile bağlantılı olarak İlber Ortaylı Osmanlı İmparatorluğu’ndaki Alman nüfusu üzerine yayınladığı çalışmasında önemli bir noktaya dikkat çeker. İmparator konuşmasında her ne kadar açıkça Hıristiyan Almanlara seslense de, Almanlar Prusya Krallığı zamanında Filistin’de Fransız etki ve gücünün yayılmasının önüne geçebilmek için Alman Yahudilerinin kolonize olmasını da desteklemişlerdir. Alman Yahudi nüfusunu artırmak, Alman kültürünü yayarak çıkarlarını koruyacak olan bir topluluğun Filistin’e yerleşmesi demektir. II. Wilhelm’in 1898 yılındaki ziyaretinden sonra Kudüs’te Alman temsilciliğinin başkonsolosluk nezdine yükseltilmesi bu açıdan önemli bir adımdır (Ortaylı, 1981, s. 111).

⁵ Osmanlı İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu arasında kurulan ilişkiyi farklı perspektiflerden ele alan kaynaklar için bkz. Ortaylı, İ. (1981), Baytar, İ. (2010), Alkan, N. (1998), McMeekin, S. (2012), Dollinger, H., Gründer, H. & Hanschmidt, A. (1982), Jäckh, E. (1916), Richter, J. S. (1997), Jaschinski, K. & Waldschmidt, J. (2002), Yorulmaz, N. (2014).

⁶ Fransa’daki “Pathé Films” tarafından çekilen *Le Salamalick Public à la Mosquée Hamidié* (*Hamidiye Camii’nde Cuma Selamlığı*, 1908) filminde II. Abdülhamid’in

bir ilişki anını gösterirken sinemadan kendi amaçları doğrultusunda yer yer ve zaman zaman yararlanmış olabileceğine işaret eder. Basın, demiryolları ve telgraf ile özellikle batılı ülkelere karşı bir tür modern imaj yaratma çalışması (Faroqhi, 1997, s. 269) olarak faydalanan II. Abdülhamid idaresi için yaygın yaklaşım basını, rejimin sürekliliği için bir baskı ve boyun eğme aracı olarak görmesi, hükümetin sadece “neyin söylenemeyeceğini değil, neyin söylenmesi gerektiğine de karar vermesidir” (Eldem, 2015, s. 131). Denetim konusu, kavramların tanımlanma biçimlerine göre tartışmaya açık bir konu olsa da, Abdülhamid’in başta kendi görüntüsü olmak üzere dolaşıma sokulan görüntüleri de kontrol altında tuttuğu ve varlığını hatırlatacak daha retorik yöntemleri tercih ettiği düşünüldüğünde,⁷ İmparator II. Wilhelm’in Sultan’ın filme alınan görüntüleriyle karşılaşmış olma olasılığı ihtimal dahilinde olabilir.⁸ Zira II. Abdülhamid’in yabancı hükümdarlara fotoğraf albümlerini hediye ettiği bilinmektedir (Nuhoğlu & Çolak, 2007, s. 47). Hazırlanan bu albümler aracılığıyla Avrupa’ya Osmanlı İmparatorluğu tanıtılabiliyordu (Faroqhi, 1997, s. 278). Aynı mantığın filmler için de uygulanıyor olması kuvvetli bir olasılık. Saadet Özen’in padişah filmlerinde suret ve propaganda üzerinde durduğu yazısında aktardığı kadarıyla *Le Salamalick Public à la Mosquée Hamidié (Hamidiye Camii’nde Cuma Selamlığı, 1908)* filminin Eylül 1908 tarihinde Fransa’da ve ardından Almanya’da gösterildiğini öğreniriz (2016, s. 187). Almanya’daki kayıtlardan ise 5-11 Aralık 1908 tarihlerinde Almanya’nın

Cuma selamlığı merasimi dört bölüm halinde gösterilir. Filmin Rusça ara yazılı kopyası için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=y150-9riYho> (Erişim: 20.4.2015). Film hakkında daha ayrıntılı bir çalışma için bkz. “Padişahın Filmi: Suret ve Propaganda”, Özen, S. (2016).

⁷ II. Abdülhamid döneminde sinema filmlerinin (kontrol=denetim, sildim) kontrolü ve sansürü yaygın kanının aksine sadece yasaklar üzerinden işlemez. Henüz yeni tanınmaya başlayan bir teknoloji olarak sinemanın etkin propaganda gücü karşısında Sultan’ın temkinli tutumu sadece görüntü dolaşımının ya da propaganda etkinliğinin önüne geçmek için değildir. İstanbul’da sıkça karşılaşılan yangınlar ya da elektrik kaçaklarından doğan kazaların bu kararlarda önemli bir payı olduğu bazı araştırmacılar tarafından dile getirilir. Diğer yandan geniş topraklara sahip Osmanlı İmparatorluğu’nda norm haline getirilmemiş bazı düzenlemelerle alınan önlemlerin ve bunu dengelemek adına sağlanan imtiyazların, gündelik pratiklerde kişisel ve keyfi uygulamaları da denetimin işleyişini etkileyip belirlemiştir. Konuyu daha geniş kapsamlı ele alan çalışmalar için bkz. Öztürk, S. (2006), Çeliktemel-Thomen, Ö. (2015), Özgüç, A. (1976), Ceylan, A. (2010), Erdoğan, N. (2015), Özuyar, A. (2007). Karşılaştırmalı bir tarihsel bakış açısı için film denetiminin Almanya’daki erken seyri üzerine bkz.: Nagy, U. (2009). Schutz oder Hemmnis? Ein Abriss der Geschichte deutscher Filmzensur. U. Rautenberg & V. Titel (Ed.), *Alles Buch. Studien der Erlanger Buchwissenschaft XXXIII* (s. 42-69). Nürnberg: Universität Erlangen.

⁸ II. Abdülhamid’in ilk kez ne zaman filme alındığı bu kapsamda araştırmaya açık bir soru olarak sorulabilir. Bu makalede bu sorunun cevabı henüz verilememektedir, ancak konu üzerine yapılan araştırmalar devam etmektedir.

Hagen kentinde bulunan Biophon Tiyatrosu'nda (Biophon Theater) *Der offizielle Selamlık in Konstantinopel* (İstanbul'da Resmi Selamlık, 1908) adı altında bir filmin gösterildiği görülmektedir (Der offizielle Selamlık in Konstantinopel, *Hagener Zeitung*). *Hamidiye Camii* filminin Almanya'da gösterilen İstanbul'da Resmi Selamlık filmiyle aynı olması güçlü bir ihtimal. Osmanlı topraklarında çekilen filmler hükümdarlara gönderilmişse ya da tıpkı II. Abdülhamid'in yaptığı gibi yabancı hükümdarlar tarafından ısmarlanmışsa, Cuma selamlığı sırasında çekilmiş filmi II. Wilhelm de izlemiş olabilir. Sultan hakkında çekilmiş "hareketli resimler" Osmanlı İmparatorluğu içinde de dolaşıma sokulmuşsa, filmler az görünen Sultan'ın her yere uzanan elinin ve gücünün sembolü olarak halkı selamlamış, yaratılan diğer imge ve kullanılan sembollerle birlikte sultanın varlığının sürekli hatırlanmasını sağlamıştır.

Berlin sefiri tarafından önerilen filmlerden yola çıkarak sinemanın Abdülhamid'in diğer ülkeler, imparatorluklar ve devletler hakkında haber alma organlarından biri olduğunu düşünmek mümkün.⁹ Bu filmlerin saraya ulaşip ulaşmadığını gösteren bir belge elimizde henüz yok. Ancak dönemin dergi ve gazetelerinde bulunan yazı ve ilanlardan listede adı geçen filmlerden bazılarının 1898-1909 yılları arasında İstanbul'da gösterime girdiği biliniyor (Çeliktemel-Thomen, 2016, s. 155-181). Kuvvetle muhtemel, İstanbul'da gösterilen filmler öncelikle Abdülhamid ve saray çevresi tarafından izlenmiştir. Filmlerin büyük bir kısmı Alman İmparatoru'nun iştirak ettiği resmigeçit törenlerini, Alman İmparatorluğu'nu ziyaret eden hükümdarları ve askeri nizamı belgeleyen filmlerden oluşuyor. Yine elimizdeki arşiv belgesinden

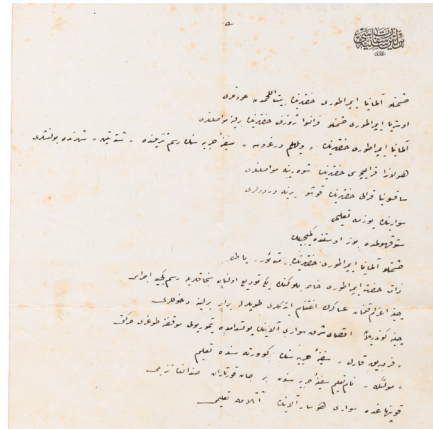
⁹ Serpil Kirel'in yönlendirici önerisiyle filmlerin özellikle Almanya'dan istenmesini birkaç nedene bağlayıp olası çıkarımlarda bulunmak mümkün. Filmlerin Almanya'da mevcut olması filmlerin üretimi ve dağıtımıyla ilgili olabilir. Diğer yandan siyasal ilişkileri gittikçe güçlenen Osmanlı-Alman yakınlaşmasının da göstergesidir. Yüzyılın başında sinemada etkin güçler olan Fransa ya da İngiltere'den değil de filmlerin Almanya'dan istenmesi siyasi bir tercihin ve eğilimin sonucu gibi görünmektedir. İki imparatorluğun özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında kurdukları yakın ittifak düşünüldüğünde, Osmanlı-Alman ilişkilerinin ekonomik, siyasal ve kültürel dinamikler üzerinden güçlendirilmeye çalışıldığı 1890'lı yıllar ortak hedeflerin de şekillendiği bir dönemdir. Bu doğrultuda Almanya'dan talep edilen ve Berlin sefiri tarafından önerilen filmlerin ortak niyete hizmet eder şekilde bir "istihbarat" işlevi gördüğü üzerine de düşünülebilir. Bu bağlamda sinemanın, sadece görsel etkisi üzerinden devreye giren bir propaganda aracı olarak değil aynı zamanda sektör olarak ülkeler arası ilişkileri yönlendirip etkileyebilen bir aracı olarak konumu üzerine düşünmek gerekir. Bu çalışmada bu konu makalenin sınırları dahilinde değildir. Sinemanın sektör olarak ülkeler arası işleyişini incelerken ve nasılımı sorgularken ekonomik parametrelerin ve istatistiki verilerin araştırmaya katkısının önemli olduğunu vurgulamak gerekir. Ancak bu tür bir çalışmada bu bilgilere yani sinemanın erken dönemine ait görsel ve yazınsal belgelere ulaşıp ulaşılamaması, gerekli verilerin kayıt altında tutulmamış ya da arşivlenmemiş olması çalışmalar için bir kısıtlılık oluşturabilir.

anladığımız kadarıyla II. Abdülhamid kendisine önerilen bu filmlerden önce, sıcak gelişmelerin yaşandığı Çin üzerine filmler istemiş ancak Berlin sefirinin mektubunda filmlerin elde olmadığı kendisine bildirilmiş, Sultan'ın merakını giderebileceği düşünülerek elde olmayan Çin filmlerinin telafisi niteliğinde, Çin'den dönen Alman askerlerini gösteren filmler de listeye dahil edilmiştir. Adı geçen filmlerin büyük bir bölümü 1898-1900 aralığına aittir. Sultan'a ise filmler 1902 yılında, üç-dört yıllık bir arayla takdim edilir (BOA. Y.PRK.EŞA., NO.: 40/1).

Filmlerin kendileri, oluşum ve gösterim serüvenlerine odaklanarak siyasal alanı biçimlendirme ve yönlendirme potansiyelleri üzerine düşünmek üzere, öncelikle Berlin sefiri tarafından II. Abdülhamid'e önerilen filmlere göz atmak anlamlı olacaktır.

Alman İmparatorluğu'ndan Talep Edilen Sinema Filmleri

1902 yılında Mabeyn Başkatipli Tahsin Paşa, Berlin Sefiri Ahmet Tevfik Paşa'dan Yıldız Sarayı'nda gösterilmek üzere yeni filmler gönderilmesini, bizzat Sultan II. Abdülhamid'in talebi olarak iletir. İstenilenler arasında Almanya ve Avusturya imparatorlarına, Almanya ordu ve donanmalarına ve Çin'in son durumuna ilişkin görüntülerin yer aldığı filmlerin adı geçer. Berlin Sefiri Ahmed Tevfik bin Salih Paşa ise 12 Nisan 1902 tarihinde "Mâbeyn-i Hümâyûn-ı Cenâb-ı Mülûkane Başkâtâbet-i Celîlesi"ne ilk ikisinin gönderilebileceğini, ancak Çin'e ait savaş görüntülerinin aranmasına rağmen bulunamadığını ve arzu edildiği takdirde ekte listesi mevcut filmlerin amilinden hemen sipariş edilerek altı hafta zarfında gönderilebileceğini, cevaben bildirir (BOA. Y.PRK.EŞA., NO.: 40/1).

Resimlerde Berlin Sefirinin Mabeyn'e cevap yazısı ve önerilen filmlerin pusulası görülmektedir (BOA. Y.PRK.EŞA., NO.: 40/1).

Berlin Sefâret-i Seniyyesi Tarafından Önerilen Filmler
Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin Beytullahm'dan Avdetleri (Dönüşleri)
Avusturya İmparatoru Haşmetli Fransuva Josef Hazretlerinin Berlin'e Muvâsalatları (Varışları)
Almanya İmparatoru Hazretlerinin "Wilhelm der Grosse" Sefine-i Harbiyesinin Resm-i Tenzîlinde Stettin Şehrinde Bulunuşları (Almanya İmparatoru Hazretlerinin "Wilhelm der Grosse" Savaş Gemisinin Aşağı İndirilişi Sırasında Stettin Şehrini Ziyareti)
Hollanda Kraliçesi Hazretlerinin Schwerin'e Muvâsalatları (Varışları)
Saksonya Kralı Hazretlerinin Koşu Yerine Vürûdları (Gelişi)
Süvarinin Yüzme Talimi
Stockholm'de Buz Üstünde Gemicilik
Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin "Meteor" Yatı
Zât-i Hazret-i İmparatorî Hassa Bölüğünün Yeni Tevdî' Olunan Sancaklarıyla Resm-i Geçid İcrası (İmparator Hazretlerinin Muhafaza Taburunun Yeni Teslim Edilen Sancaklarla Resmi Geçit Töreni)
Çin'e İ'zâm Kılınan Asâkirin İğtinam Ettikleri Toplarla Beraber Berlin'e Duhûlleri (Çin'e Gönderilen Askerlerin Ganimet Aldıkları Toplarla Birlikte Berlin'e Girişi)
Çin'e Gönderilen Aksâ-yı Şark Süvari Alayının Potsdam'da Demiryolu Mevkîfına Doğru Hareketi (Çin'e Gönderilen Uzakdoğu Süvari Alayının Potsdam'da Tren Garına Doğru Hareketi)
"Frederik Karl" Sefîne-i Harbiyesinin (Savaş Gemisinin) Güvertesinde Talim
"Moltke" Nam Talim Sefîne-i Harbiyesinden Bir Cankurtaran Sandalının Tenzîli (“Moltke” Savaş Gemisindeki Talim Sırasında Bir Cankurtaran Sandalının Aşağı İndirilmesi)
Kopenhag'da süvari Husur (Asker) Alayının Atlama Talimi

Bu tabloda Berlin sefirinin, kendisine iletilen talebe cevaben, imkânlar dahilinde gönderebileceğini belirttiği filmlerin listesi verilmektedir (Köse & Albayrak, 2015, s. 347).¹⁰

¹⁰ Osmanlıca transkripsiyonun Türkçeleştirilmesi Oya Kasap Ortaklan'a aittir. Ali Özuyar da *Devlet-i Aliyye'de Sinema* adlı kitabında sözü edilen filmlere değinir (2007, s. 16-20).

Sefirin gönderebileceği filmler arasında bulunan imparatorların resmi ziyaretleri ve gezileri, farklı ülke ordu ve donanmaları üzerine çekilmiş görüntüler tüm dünyanın olduğu kadar sarayın da ilgisini çeker. Diğer coğrafyalarda olup bitenleri öğrenmekle beraber özellikle siyaset adamlarının politik ufuklarını genişletmek amacıyla da haber niteliği taşıyan bu filmlerden yararlandıkları düşünülebilir. “Hayatı ile, dünyayla alakası yalnız kendisine ihbarlarda bulunanlardan gelecek havadise münhasır kalınca, kendi kendisini hapsedtiği” (Uşaklıgil, 1981, s. 163) Yıldız Sarayı’ndan pek çıkmadığı bilinen II. Abdülhamid için filmler, kelimenin tam manasıyla dünyaya açılan kapı işlevi görmüş olmalı.

İmparator II. Wilhelm’in ise resim, fotoğraf, sinema gibi görsel araçlarla arası iyidir; kendi popülaritesini artırmak için görsel medyadan nasıl faydalanabileceğini bilmektedir. Modern teknolojilere karşı beslediği merak doğrultusunda İmparator, görüntülenmeyi ve görünmeyi seviyordur. Görünür olmaya karşı duyduğu bu ilgiyi resmi törenlerde, bulunduğu gezilerde, kamusal alana çıktığı yerlerde kendisine ve ailesine ait bolca fotoğrafın çekilmesine ve film görüntüsünün alınmasına müsaade ederek ya da bu çekimleri organize ederek gösterir. Hatta İmparator’un özellikle önemli ve büyük törenlerde halkın karşısına çıkarken kendisinden alınacak görüntülerden daha kaliteli sonuç alabilmek adına, katıldığı etkinlikleri günışığının güçlü olduğu güneşli, güzel havalarda düzenlemeye özen gösterdiği (Schamoni, 1999, süre: 27:40-28:13) ve bu özelliğinin Alman diline “Majestelerinin güneşe ihtiyacı var” (Majestät brauchen Sonne) olarak yerleştiği anlatılır (Oster, 2004).

İlk kez Mayıs 1895’de filme alınan İmparator’un,¹¹ maiyetiyle katıldığı etkinliklere ait görüntüler, Almanya’da sinemanın özellikle başlangıç yılları ile düzenli bir sanayi haline gelmeye başladığı yıllar arasında “Kaiser’in Sineması”ndan da söz ettirecek kadar etkilidir (Loiperdinger, 1996, s. 41).¹² Otuz yıllık iktidarı boyunca II. Wilhelm’in Almanya’nın gerçekliğine ve reel politikaya olan ilgisizliğini, kutlamalar, gösteriler, “patetik” ve gösterişli konuşmalarla süslediği retorliğini destekleyenler olduğu gibi bu retorik dili ağır bir şekilde eleştiren muhalif gruplar da vardır. II. Wilhelm’in

¹¹ II. Wilhelm ilk kez Mayıs 1895’de “Kiel Kanalı”nın (Nord-Ostsee Kanal) açılışında filme alınmıştır (Meyer, 2012). İmparator II. Wilhelm’i gösteren, erişilebilir durumda, filme alınmış en eski görüntüler ise 22 Ocak 1901 tarihinde ölen büyükannesi, Birleşik Britanya ve İrlanda Krallığının Kraliçesi Victoria’nın cenaze merasimine aittir (Schamoni, 1999, süre: 8:56- 9:05). Bu görüntüler için British Pathé arşivi: <http://www.britishpathe.com/video/funeral-of-queen-victoria>

¹² İmparator II. Wilhelm’in kamusal alandaki temsili ve medya ile olan ilişkisi üzerine daha ayrıntılı bir derleme için bkz. Kohlrausch, M. (2006). Ayrıca II. Wilhelm’e ait görüntüler için yönetmen Peter Schamoni’nin *Majestät brauchen Sonne* (1999) belgeseline bakılabilir.

hükümranlığının yirmi beşinci yılını kutladığı 1913 yılında dağıttığı broşüre; *Sozialdemokratische Flugschriften*, şöyle bir not düşer: “Görünen o ki Almanya İmparatorluğu’nun son yirmi beş yıl içinde katlanmak zorunda kaldığı resmi kutlamaların sonu yok. Ardı arkası kesilmeyen film şeritleri gibi aralıksız devam ediyorlar. [...] Ve her bir kutlama, konuşmalarla kutsanan birer ‘dönüm noktası’” (Söseman, 2004, s. 37). Gerçekten de II. Wilhelm’e ait görüntüler incelendiğinde imparatorun neredeyse her anı kelimenin gerçek anlamıyla film şeridine aktarılmış gibidir. II. Wilhelm, 1900 yılında “önemli her olayın filme alınması”nı yasal olarak düzenlenmesini sağlayacak kadar sinemadan etkilenmiştir (Oster, 2004, s. 30). Kamusal temsile gösterilen böylesine yoğun ve büyük ilgi Bernd Söseman’ın da altını çizdiği gibi geniş bir halkla ilişkiler ağının parçasıdır (2004, s. 37).

Modern teknolojilerin her türlüünü kullanmayı seven İmparator II. Wilhelm otomobil, tren gibi yeni teknolojilerin de kolaylaştırıcı desteğiyle çok sık seyahate çıkar. Öyle ki İmparator’un Almanya’nın içinde ya da dışında resmi ya da gayr-i resmi sıkça seyahate çıkması halk arasında da yankısını bulur. Peter Schamoni’nin belgeselinde, imparatorluk nişanındaki Wilhelm I. R. (Imperator Rex) ifadesinin söyleneceye göre halk tarafından “Wilhelm-gezmeye her an hazır” (Wilhelm – immer reise bereit) olarak değiştirildiği ve II. Wilhelm’e “Gezgin İmparator” (Reisekaiser) lakabının takıldığı, hükümranlığı boyunca gerçekleştirdiği gezilerden kesitlerle anlatılır (1999, süre: 23:41-26:11).

II. Wilhelm’in Osmanlı İmparatorluğu’nu 1889, 1898 ve 1917 yıllarında üç kez ziyaret ettiği düşünüldüğünde, gezmeye karşı duyduğu büyük merakı da anlamak mümkün. Ancak kuşkusuz II. Wilhelm’in Doğu’ya duyduğu bu ilgiyi sadece gezme tutkusuna bağlamak eksik bir yorum olacaktır. II. Wilhelm ikinci doğu gezisini ilkinden dokuz yıl sonra, 18 Ekim-26 Kasım 1898 tarihleri arasında gerçekleştirir. Doğu gezisinin ilk ve üçüncü ziyareti sadece İstanbul ve çevresini kapsarken 1898 yılındaki ziyaret Kudüs ve civarını da içine alır. Gezinin rotası İstanbul, Hayfa, Yafa, Kudüs, Şam ve Beyrut’tur (Alkan, 1998, s. 10). Resmi açıklamalara göre İmparator Kudüs’te inşa edilen “Kurtarıcı/İsa (Erlöser) Kilisesi”ni 31 Ekim Reformasyon gününde açmak ve kutsamak üzere bu yolculuğa çıkacaktır. Gezi Almanbasınına İmparator’un hac yolculuğu olarak servis edilir. Ancak Tilman M. Schröder’in (2008) yorumuna göre hükümdarların ülkelerinin çıkarına hizmet eden bir neden olmadan sadece hac adı altında böylesi geniş çaplı bir yurtdışı yolculuğuna çıkmaları döneme göre fazlasıyla masraflı bir etkinlik olurdu.¹³ Bu hac yolculuğunun ardında dini,

¹³ Tilman M. Schröder 27 Ekim 2008 tarihinde Stuttgart’taki Protestan “Erlöser” Kilisesinin “100. Yıl Kutlamaları” çerçevesinde ve 10 Aralık 2008’de yine

İmparator II. Wilhelm'in günümüze ulaşılabilen en eski görüntüsü 1901 yılına ait. Beyaz at üzerindeki Alman İmparatoru büyükannesi İngiltere Kraliçesi Victoria'nın cenaze merasiminde (Schamoni, 1999).¹⁴

siyasi ve ekonomik birtakım nedenlerin yattığı, özellikle gezinin sonrasında elde edilen kazanımlar, değişen dengeler ve kurulan ilişkiler üzerinden okunabilir.¹⁵

İmparator II. Wilhelm, eşi Kraliçe Auguste Viktoria ve maiyetindeki heyet "Hohenzollern" gemisiyle 18 Ekim 1898 günü sabah saatlerinde Boğaza giriş yaparlar ve gemi saat dokuz civarında Dolmabahçe Sarayı'nın önüne demir atar. İmparator ve Kraliçe, Sultan II. Abdülhamid tarafından karşılanırlar. Bir hafta kadar İstanbul'da kalan İmparator ve heyeti 28 Ekim'de İstanbul'dan gemiyle Hayfa'ya ardından da otomobille Yafa'ya gider. Kudüs'e at sırtında giren İmparator gittiği her yerde büyük ilgi ve coşkuyla karşılanır. "Kutsal Topraklar" a yaptığı ziyaret sırasındaki uğrak yerlerinden biri de Beytullahm olur. İmparator, İsa'nın doğduğu yer olan Beytullahm'ı 30 Ekim günü ziyaret eder. II. Wilhelm Beytullahm'da yaşayan Alman yerleşimcilere

Stuttgart'ta bulunan Protestan Öğrenci Birliği'nde gerçekleştirdiği sunumda buna dikkat çeker (2008, s. 11).

¹⁴ Kraliçe Victoria'nın cenaze merasimine ait görüntüler British Pathé arşivinde bulunmaktadır (bkz. Dipnot 10), ancak görüntü kalitesinin daha iyi olmasından dolayı yukarıdaki film kesiti Peter Schamoni'nin (1999) belgeselinden alınmıştır.

¹⁵ Klaus Polkehn "Wilhelm II. in Konstantinopel. Der politische Startschuß zum Bau der Bagdadbahn" adlı yazısında, dış işlerden sorumlu Bülow'un, II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisinden sonra elde edilecek kazanımların Fırat nehrinin sınırlarına kadar ulaşmasını umduğunu aktarır. Geziyi izleyen yıllarda Almanya'dan ithal edilen ürünlerin hacmi üç katına çıkar. "Deutsche Bank"ın müdürü Georg von Siemens'in doğu gezisine katılmak üzere İstanbul'da hazır bulunması ikinci doğu gezisine gösterilen ticari ilginin sembolik bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Sonraki yıllarda "Deutsche Bank"ın İstanbul'da kurulması ve Bağdat Demiryolu hattı projesi imtiyazının Almanlara verilmesi özellikle Alman İmparatorluğu için bu gezinin en verimli sonuçlarından iki tanesi olur (2002, s. 70-72).

yönelik konuşmasında Hıristiyanlığın nasıl tebliğ edilmesi gerektiğine yönelik bir vaaz verir. Özellikle Protestan Almanlar'ın faaliyetlerinin önemi üzerinde duran İmparatorun bu konuşmasından, Necmettin Alkan'a göre sadece dini bir vaaz vermenin ötesinde bölgedeki Alman nüfusunun artacağına ilişkin bir mesaj verdiği de çıkartılabilir. İmparator Beytullahm'dan sonra 31 Ekim'de "Kurtarıcı/İsa Kilisesi"nin açılışına katılır (Alkan, 1998, s. 29-33).¹⁶

"Kurtarıcı/İsa Kilisesi"nin açılışından sonra konvoyun en önünde ilerleyen İmparator II. Wilhelm ve eşi Kraliçe Auguste Viktoria (Grimm, 2012).

"Alman İmparatoru Seyahatte", Le Petit Journal'ın 6 Kasım 1898 tarihli kapak sayfası

1902 tarihli Mabeyn'e gönderilen yazının başlığından anlaşıldığı kadarıyla Berlin Sefareti tarafından saraya önerilen *Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin Beytullahm'dan Avdetleri* isimli film İmparator'un Beytullahm'dan çıkışının görüntülerini içermektedir. Filmin, İmparator'un Beytullahm'daki faaliyetlerinden fragmanları ya da Kudüs şehrine giriş görüntülerini de içermesi mümkün. İhtimaller üzerinden yürüttüğümüz bu fikirler doğrultusunda filmin kendisini göremesek de bu ve diğer filmlerin varlığı, sinemanın oldukça erken bir döneminde kültür, siyaset ve propaganda taşıyan ve yayan misyonuna ilişkin ipuçları verir.

İmparator'un kutsal toprakları da kapsayan ikinci doğu gezisi oldukça gösterişli geçer ve tüm dünyada yankı bulur. *Berliner Tageblatt* gazetesinin 31 Ekim 1898 tarihli haberine göre, dünya siyasetinin ve özellikle her iki imparatorluk halklarının gösterdiği büyük ilginin (Der Besuch der

¹⁶ "Library of Congress" arşivinde ikinci doğu gezisine ait daha fazla sayıda fotoğraf bulunmaktadır.

Grabeskirche, 1898) yanı sıra basın, bu gezinin ayrıntılarını okuyucularına ulaştırabilmek adına yoğun bir şekilde çalışır. Bazı çevreler İmparator'un seyahatini destekleyerek büyük bir sevinçle karşılarken, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler başta olmak üzere Almanya'nın kendi içinden de eleştirel sesler yükselir. Ve basına yansıdığı kadarıyla ikinci doğu gezisinin yıldızı İmparator II. Wilhelm'in kendisidir. Arşivlerde bulunan resim, çizim ve fotoğraflar incelendiğinde İmparator'un halka kendisini 'sahnedeymişçesine' sunumu gezinin adeta İmparator'un gövde gösterisine dönüştüğü biçiminde okunabilir. İmparatorun, kendisini ve Alman İmparatorluğu'nu görsel malzeme üzerinden temsil ediş biçiminden kendisine bakan göze dahası kameraya alışık olduğu görülür.¹⁷ II. Wilhelm'in kendisine bakan bu gözleri yönlendirmekteki ustalığı, Almanya'nın fotoğraf ve sinemaya bir propaganda aracı olarak gösterdiği ilginin erken bir göstergesi olarak yorumlanabilir.

Le Petit Journal gazetesi 6 Kasım 1898 tarihinde camii ve minarelerin önünde İmparator'un ressamalara, fotoğrafçılara ve kameralara poz verişini kapak yapar. İmparator'un çevresi kendisini görüntülemek isteyen kameralar ve fotoğraf makinalarıyla doludur. Fransız basını II. Wilhelm'in gösteriş ve kendini gösterme sevdasının ironik bir dille altını çizer. İmparator'un doğu gezisine uluslararası basın (Gründer, 1982, s. 373), özellikle Avrupa basını büyük ilgi gösterir (Karacagil, 2014, s. 92). Edinilen bilgiler doğrultusunda, birçok ülkeden basın ve sinema kuruluşunun gösterdiği ilgiden yola çıkarak, İmparator II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisine ilişkin çok sayıda film çekilmiş olabileceği düşünülebilir. Yapılan araştırmaların ışığında ikinci doğu gezisi sırasında çekilen filmlerin bazılarının isimlerine ulaşmak mümkün.

İmparator II. Wilhelm'in İkinci Doğu Gezisi Sırasında Çekilen Filmler Ve Gösterimleri

Almanya'daki kaynaklar incelendiğinde, İmparator II. Wilhelm'in gerçekleştirdiği ikinci doğu gezisi üzerine çekilen birkaç filmin ismine ulaşılabiliyor. Bu filmler aşağıdaki tabloda sıralanmıştır:¹⁸

¹⁷ Loiperdinger, makalesinde İmparator II. Wilhelm'in fotoğraf ve diğer medya araçları tarafından görüntülenme "fırsatlarını" iyi değerlendirdiğini ve bu medyaların yabancı olmadığı yazıyor (1996, s. 48).

¹⁸ *Hamburger Fremdenblatt* gazetesinin 28 Şubat 1899 tarihli nüshasında filmlerin yapımcısına ait bilgiye rastlanmamıştır. Filmler listede ikinci doğu gezisinin rotasına gören çizilen durakların sıralamalarına göre dizilmiştir. Gazetelerdeki ilanlardan ikinci doğu gezisi sırasında çekilmiş on iki görüntünün Almanya'da halka gösterildiği anlaşılmaktadır. İmparator ve İmparatoriçe'nin Beytullahm'dan dönüşlerini gösteren iki farklı çekim mevcut gibi görünmektedir. Filmlerin ayrımı isimlerinde yatmaktadır: *Seine Majestät von Bethlehem zurückkehrend* (Majesteleri-İmparator Beytullahm'dan Dönerken) ve *Ihre Majestät von Bethlehem*

İmparator II. Wilhelm'in İkinci Doğu Gezisi Sırasında Çekilen Filmler	
1	Einfahrt in Konstantinopel (İstanbul'a Varış)
2	Landung in Haifa (Hayfa'ya Varış)
3	Ihre Majestäten auf der Landungsbrücke in Haifa (İmparator ve İmparatoriçe Hazretleri Hayfa'da İskele Köprü Üzerinde)
4	Fahrt mit der Eisenbahn von Jaffa nach Jerusalem (Yafa'dan Kudüs'e Tren Yolculuğu)
5	Ihre Majestäten am Jaffathor in Jerusalem (İmparator ve İmparatoriçe Hazretleri Kudüs'te Yafa Kapisında)
6	Feststrasse in Jerusalem (Kudüs Sokaklarında Şenlik)
7	Einzug Ihrer Majestäten in Jerusalem (İmparator ve İmparatoriçe Hazretlerinin Kudüs'e Varışı)
8	Auf dem Wege zum Libanon (Lübnan'a Giderken Majesteleri)
9	Seine Majestät von Bethlehem zurückkehrend (İmparator Hazretleri Beytullahm'dan Dönerken)
10	Ihre Majestät von Bethlehem zurückkehrend (İmparatoriçe Hazretleri Beytullahm'dan Dönerken)
11	Marktplatz in Beirut (Beyrut'ta Pazar Yeri)
12	Kaiserparade in Damascus (Şam'da İmparatoru Karşılama Töreni)
	Bilder aus Palästina (Filistin'den Görüntüler)

zurückkehrend (Majesteleri - İmparatoriçe Beytullahm'dan Dönerken, 1899). İlanların arasında *Filistin'den Görüntüler (Bilder aus Palästina)* filmi mevcut değildir; ancak filmportal.de arşivinde kayıtlı tarih olan 1899'dan yola çıkarak filmin Messter şirketi tarafından ikinci doğu gezisi sırasında çekilmiş olabileceği olasılığı üzerine filmin adı listeye dahil edilmiştir. Film için kaynak olarak bkz.: *Bilder aus Palästina*, http://www.filmportal.de/institution/messter-berlin_5b9e48dd9f514a3694a3250770a8ef61. (Erişim: 2.5.2016) (Almanca'dan Türkçe'ye çeviriler Oya Kasap Ortaklan'a aittir).

Yüzyılın başında bir furya haline gelen ve büyük ilgi gören Doğu ve Doğu'ya düzenlenen gezilerin turistik değeri üzerine yaptığı çalışmada Annette Deeken, II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisi sırasında gösterilen ve listede adı geçen filmler ve alımlanmalarına değinir, bkz. (Deeken, 2002, s. 198-199). Ayrıca DFG araştırma projesinin önemli bir parçası olan "The Early German Cinema Database" sitesinden Almanya'da 1895-1926 tarihleri arasında sinema üzerine yayınlanmış haber

sunulan ve İmparator'un Beytullahm'dan ayrılışını gösterdiğini varsaydığımız filmlerin yapımcısı Almanya'daki film şirketleri olabileceği gibi, film başka ülkelerden gelen sinema operatörleri tarafından da çekilmiş olabilir. Almanya'dan gelen bir yapım şirketi tarafından filme alındığı düşünüldüğünde, o dönem Almanya'da gezi filmlerini (Expeditionsfilme) ağırlıklı olarak "Deutsche Mutoskop und Biograph" firması ya da Oskar Messter ve ortaklarının çektiği bilinmektedir. Yukarıdaki listede adı geçen filmlerden *Bilder aus Palästina (Filistin'den Görüntüler)* filminin Messter tarafından çekildiği kesin olarak bilinmektedir.¹⁹ İkinci doğu gezisine ait diğer filmlerin yapımcısına ilişkin kesin bir bilgiye ulaşamamış olsak da yukarıda belirtildiği üzere gezi ve haber filmlerinin yapımını genellikle "Deutsche Mutoskop und Biograph" ve Oskar Messter'in şirketlerinin üstlendiğinden yola çıkarak, kesin olmamakla birlikte ve aksi ispat edilene kadar, adı geçen bu iki şirketin ikinci doğu gezisine ait filmleri de çekmiş olma ihtimali üzerinde durulmalıdır.

Almanya'da sinemanın öncülerinden biri olan Oskar Messter'in II. Wilhelm'in doğu gezisine bizzat kendi sinema operatörlerini gönderdiği bilinmektedir. Optik ve medikal aletler satan babasının atölyesinde teknisyen olarak çalışan Messter, 1895 yılından itibaren yükselişe geçen, ilk yıllarında Almanya'da panayırlarda ya da varyetelerde sergilenen bir canlı fotoğraf (Lebende Photographie) gösterisi olan sinemaya ilgi duyar ve 1896'da kendi projeksiyon aletini geliştirerek satar. Aynı yıl Berlin "Friedrichstrasse"de ilk film atölyesini – bugünün film stüdyoları – kurar ve "Unter den Linden 21" adresindeki tiyatroyu sinema salonu olarak işletmeye başlar. Messter'in tekniğe ve sinemaya duyduğu ilgi meyvesini her anlamda verir. Messter 1903 yılında, ilk sesli film gösterimine henüz yirmi altı sene varken sesli görüntüler (Tonbilder) adını verdiği, gramofonla gerçekleştirilen "playback" usulü bir sistemle ilk sesli film denemelerine girişir. Teknik bilgisiyle farklı kameralar geliştirirken, özellikle I. Dünya Savaşı sırasında "Messter-Haftası" (Messter-Woche) adı altında o dönemin Almanyası'nda en çok izlenen savaş haber filmlerini çeker ve gösterimini gerçekleştirir. Ayrıca Messter kendisi adına çalışan sinema operatörlerini savaştan önce de dünyanın her yerine yollayarak haber görüntüleri toplamıştır (Koerber, 1996, s. 54-56).

yazılarının, film program ve ilanların bir kısmına ulaşılabilir.

Filmler, Alman Federal Arşivinin kayıtlarında aranmış ve Alman Sinematek-Film ve Televizyon müzesine sorulmuştur. Filmlerin söz konusu arşivlerde bulunmadığı öğrenilmiştir. İris Kronauer de yaptığı doktora çalışmasında söz konusu filmlere ulaşamadığını belirtmektedir (Kronauer, 2000, s. 58).

¹⁹ Messter ve ortaklarının, Filistin'e ait 1899 tarihli görüntülerin yapımcı şirketi olduğu bilgisi filmportal.de sayfasından edinilebilmektedir. Bkz.

http://www.filmportal.de/institution/messter-berlin_5b9e48dd9f514a3694a3250770a8ef61 (Erişim: 2.5.2016)

1898 yılının yazında Alman İmparator'unun Ekim-Kasım aylarında bir doğu gezisine çıkacağı belli olup resmi olarak ilan edildikten sonra Oskar Messter kendi film arşivini “yabancı ülkelere ait tarihi görüntülerle” zenginleştirmek ister. Kudüs’e kendi sinema operatörlerini yollar. Messter, Kudüs’teki film çekimlerine ilişkin haberleri Mısır’dan, İmparator’un gezisini filme almak üzere Kudüs’e giden ortağı, mühendis Georg Betz aracılığıyla alır. Betz’in İskenderiye’den yolladığı 10 Kasım 1898 tarihli kartpostala yazdıklarından ilk Kudüs görüntülerinin henüz İtalya’dan geldiğini ve İmparatorun üç görüntüsünü filme alabildiğini öğreniriz.²⁰

Georg Betz'in İskenderiye'den yolladığı kartpostal (BArch N 1275/93)

Film çekmek üzere yapılan bu seyahat Messter için pek verimli geçmez. Kendi tuttuğu not ve kayıtlara göre sağlanan kazanç çok düşüktür ve filmlerin çoğu henüz çekim aşamasında yanmış gibi görünmektedir (Heusterberg, 2013).

Georg Betz gibi, “Variété Apollo Tiyatrosu”nu inşa eden ve tiyatrunun sahibi olan Max Ziegra da eşikle birlikte İmparator’un ikinci doğu gezisi sırasında resmi olmayan 270 davetlinin arasında bulunurlar (Kronauer, 2000, s. 57). Yüzyılın dönemecinde, 1896-1905 yıllarının Berlin’inde sinematografin eğlence, siyaset ve propaganda aracı olarak misyonunu “Vergnügen, Politik und Propaganda: Kinematographie im Berlin der Jahrhundertwende (1896-1905)” adlı doktora tezinde inceleyen İris Kronauer’e göre Ziegra’nın davetliler arasında olması bir tesadüf değildir. Ziegra muhtemelen tıpkı Betz gibi ikinci doğu gezisi üzerine çekilecek filmlerin çekim çalışmalarıyla ilgili

²⁰ Kartpostalın, yazıdan anlaşılabilirliği kadarıyla, Almanca transkripsiyon ve çevirisi Oya Kasap Ortaklan’a aittir.

olarak “Kutsal Topraklar”a doğru yola çıkmıştır. Ama daha da önemlisi çekilen filmler Zeig’in sahibi olduğu Apollo Tiyatrosu’nda izleyiciyle buluşur. Kronauer, film programları, ilanlar, dönem dergi ve gazeteleri üzerine yaptığı araştırmalar doğrultusunda İmparator’un ikinci doğu gezisinin Apollo Tiyatrosu’ndaki gösterimlerinin izleyiciler arasında olağanüstü bir hadise olarak görüldüğünü yazar.²¹ Doğu gezisine ait filmler Varyete Tiyatrosu’nda sürekli değişen, farklı türlerden filmlerin arasında gösterilerek beyazperdeye yansır. Filmler hanedan ailesine ve yakınlarına da gösterilir. Örneğin Oskar Messter majestelerini eğlendirmek üzere 1899 yılındaki “Kaiser Manevra”nın öneminden yola çıkarak Karlsruhe’de bir gösterim gerçekleştirir. Filmler imparatorluk ailesinin mensupları kadar Karlsruhe halkının ilgisine de sunulur. II. Wilhelm’in ikinci doğu gezisine ait filmler Kronauer’in tespitine göre geziden sonra da gösterilmeye devam edilir. Haftalar süren gezi sırasında, doğudan gelen filmleri, üretim ve nakliyeden doğabilecek gecikmeler ve sıkıntılardan dolayı sıcağı sıcağına göstermek mümkün değil gibi görünür. Yine sonraki yıllarda örneğin 1899 yılında bir ayağı Hamburg’da gerçekleşen ve İmparator’un görüntülerini içeren “İmparator-Panorama”sı (Kaiser-Panorama)²² gösterilerinde doğu gezisinden görüntülerin de olduğu

²¹ Kronauer bu yorumu Berlin’de yaşayan kentli kadına yönelik olarak çıkan *Berliner Damen-Zeitung* gazetesi üzerinden yaptığı incelemeler doğrultusunda yazar. Yorumla ilgili iki önemli faktörün altını çizmekte fayda olabilir. Kronauer’in de belirttiği üzere söz konusu yorumu gazetenin okuyucu kitlesine göre değerlendirmek daha sağlıklı olabilir. Nitekim *Berliner Damen-Zeitung*, Kronauer’in tespitlerine göre İmparator’un doğu gezisini ağırlıklı olarak turistik bir gezi olarak ele alır. Siyasal çıkarımlarda fazla bulunmaz. Gazete filmlerin gösterimlerini okuyucularına genellikle basitçe yazılmış şiir formatında duyurur. İkinci doğu gezisine ilişkin ilan şiirinde ise gezinin durakları, böylesi bir gezinin masraflı oluşu ve izleyicinin sadece 1-5 marka “Kutsal Topraklar”ı gezebileceği aktarılır. Doğu gezisi üzerine çekilen filmlerin gösterimi kadar geziye ilişkin hafif bir eleştiri de içeren bu sözler bir diğer etkenin altını çizer. Doğu gezisi üzerine, özellikle basına yansıyan tepkiler sadece olumlu değildir. Almanya’nın tanınmış yazarlarından Frank Wedekind’in sarkastik kaleminden çıkan ve *Simplicissimus* dergisinde yayımlanan bir şiir, yazarın kendisinin, çizer Theodor Heine’nin ve yayıncı Albert Langen’in majestelerini incitmekten dolayı hapis cezasına çarptırılmasına varacak derecede ağır sonuçlar doğurur. Derginin tamamı toplatılır. Sözü edilen şiirde Wedekind, İmparator II. Wilhelm’in ülkeyi yönetmekten ziyade gezmekten, başkalarına hoş görünmekten ve kendini teatral bir şekilde temsil etmekten duyduğu hazzı kinayeli sözlerle eleştirir (Kronauer, 2000, s. 38-39).

²² *Panoramaların* işleyişini Walter Benjamin’in sözlerinden dinleyelim: “Film kendi izler çevresini oluşturmazdan önce panorama aracılığıyla (artık hareketsiz olmaktan çıkmıştı) resimler toplanan izleyicilere sunulmaktaydı, izleyiciler, üstünde stereoskoplar bulunan bir paravanın önünde yer alırlardı ve her izleyiciye bir stereoskop düşerdi. Bu stereoskopların önünde otomatik olarak beliren tek tek resimler, kısa süre kaldıktan sonra yerlerini başkalarına bırakırlardı” (Benjamin, 2002, s. 85).

bilinmektedir (Kronauer, 2000, s. 60). 1899 yılında Hamburg'daki *Panorama* ve Berlin'deki sanat sergisinde gösterilen ikinci doğu gezisine ait birçok görüntünün arasında, gezinin fotoğraflarını çeken Berlinli fotoğrafçı Ottomar Anschütz ve fotoğrafa büyük ilgi duyan İmparatoriçe Auguste Viktoria'nın çektikleri fotoğraflar da yer alır (Kronauer, 2000, s. 59). Berlin sefiri Tevfik Paşa da gezinin fotoğraflarını çekenler arasındadır. *Berliner Börsenzeitung* gazetesinde yer alan habere göre fotoğrafa duyduğu büyük merakıyla da tanınan sefir, kendisinin de katıldığı gezi sırasında, çektiği fotoğraflardan oluşan değerli bir albümü İmparatoriçe'ye hediye etmiştir (Politische Nachrichten, 1899, s. 2).

İkinci doğu gezisine ait filmlerin gösterimine ilişkin olarak *Hamburger Fremdenblatt* gazetesi 3 Mart 1899 tarihinde Alman İmparator çiftinin doğuya yaptığı gezinin oldukça ilgi çektiğini belirtir. "Hornhardt's Eldorado Sineması"nda, Kobrow & Co. şirketinin sinematograflarıyla gösterilen filmlerden izleyiciler imparator ve maiyetinin İstanbul'a varışından Kudüs ve Şam'a geçişini, yani gezinin tamamını izleyebilmişlerdir. Çok iyi çalışan sinematograf aygıtı sayesinde düzgün aktarılan görüntülerin her biri izleyicinin candan alkışına mazhar olmuştur (Hornhardt's Eldorado, 1899).²³ Yine aynı gazetenin 5 Mart 1899 tarihli bir ilanında, daha önce Berlin'de gösterilen ve büyük başarı kazanan doğu gezisine ait on iki orijinal görüntünün "Kaiser-Wilhelmstrasse"de bulunan "Der Original-Kinematograph Tiyatrosu"nda gösterileceğinin haberi verilir. Gezinin başından Şam'da İmparator'u karşılama kutlamalarına kadar uzanan süreci gösterecek olan sinematograf, geziye tarihi bir damga vurmuş olan görüntüleri izleyicinin beğenisine sunar (Der Original Kinematograph, 1899).

Sultan II. Abdülhamid'e Önerilen Diğer Filmler

II. Abdülhamid'e sunulan film listesinin 1902 tarihli olduğunu hatırlayalım; gezinin üzerinden dört yıla yakın bir süre geçmiş olmasına rağmen Berlin sefiri adı geçen filmlerin Sultan'ın halen ilgisini çekebileceğini düşünmektedir. Listeyi tekrar gözden geçirdiğimizde filmlerin hepsinin Almanya siyasetini ve idari düzenini ilgilendiren filmler olduğunu görürüz. Bazı filmler ve gösterimleri hakkındaki bilgiler bize Almanya'da erken dönem sinemaya ait ipuçları sunarken, diğer yandan bu filmler üzerine edinilecek izlenimler filmlerin siyasal potansiyeli üzerine düşünmemizi sağlar.

Buradan yola çıkarak devam edilirse, II. Abdülhamid'e önerilen bir diğer film, Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in "Wilhelm der Große" savaş gemisinin denize indirilişinde bulunmak üzere Stettin şehrindeki

²³ Ayrıca bkz. Deeken, 2002, s. 199.

gösteriye katılımıdır.²⁴ Oskar Messter tarafından 4 Mayıs 1897’de çekilen film, II. Wilhelm’in geminin yapıldığı ve dönemin büyük tersanelerinden biri olan Stettin şehrindeki “AG Vulkan”ı ziyaret edişini gösterir. Filmin başında tersane avlusuna girişi sağlayan iskele köprüünün etrafına toplanmış, İmparator ve heyetini görmeye gelen halkı görürüz. İskele köprü üzerinden ilerleyen konvoyun önünde İmparator II. Wilhelm ve arkasından kendisine eşlik eden birkaç askeri ve sivil giyimli yetkililer, dönemin ileri gelenleri vardır. İmparator ve yanındaki heyet kameraya doğru ilerlerler. İmparator kendisini izleyenlere selam verirken, filmde II. Wilhelm de dahil olmak üzere kendisine eşlik edenlerin birçoğu kameraya bakarak operatörün yanından geçerler. Film 1 dakika 7 saniye uzunluğundadır. Oskar Messter filmin görüntülerini “İmparator’un başarılı ilk ve net yakın çekimi” olarak değerlendirir (Messter’den aktaran Koerber, 1996, s.55).

İmparator II. Wilhelm’in Stettin’deki tersaneyi ziyareti filminden bir kesit.

Önde, askeri üniformayla görünen II. Wilhelm’in kendisi (Deutsches Filminstitut-DIF).

Oskar Messter tarafından çekilen ve listede adı geçen bir diğer film Hollanda Kraliçesi Wilhelmina’nın 9 Mayıs 1901’de eşi Prens Heinrich ile birlikte Schwerin’e gelişini gösterir. Tıpkı kraliçe Wilhelmina’nın Almanya’ya

²⁴ Film Almanya Federal Arşivi’nde *S. Maj. Kaiser Wilhelm II. Passiert am 4. Mai 1897 die Landungsbrücke der Vulkanwerft in Stettin* adıyla üç farklı formatta, BArch 21497 numarası altında bulunmaktadır. Filmi *Kaiser Wilhelm II. Beim Besuche der Vulkan-Werft in Stettin am 4. Mai.1897* adı altında <http://www.filmportal.de/video/kaiser-wilhelm-ii-beim-besuche-der-vulkan-werft-in-stettin-am-4-mai-1897> arşivinden izlemek mümkün. Filmportal.de arşivi Alman Film Enstitüsü’nde (Deutsches Film Institut – DIF), Federal Arşiv’e ait Film Arşivi’nde (Bundesarchiv – Filmarchiv), Alman Sinematek – Film ve Televizyon Müzesi’nde (Deutsche Kinemathek – Museum für Film und Fernsehen), Friedrich Murnau Vakfı (Friedrich Murnau Stiftung) ve DEFA Vakfı’nın (DEFA Stiftung) arşivlerinde mevcut filmlerin çoğunu online olarak bulundurmaktadır. Filme ait bilgilere, arşiv olarak Alman Film Enstitüsü’nün de içinde bulunduğu “European Film Gateway” (EFG1914) projesinin web sayfasından da ulaşmak mümkün.

gelişi gibi Avusturya-Macaristan İmparator'u I. Franz Joseph'in 4 Mayıs 1900 tarihinde Berlin'i ziyareti ve adına Berlin kraliyet sarayının önünde düzenlenen resmi geçit töreni ya da Saksonya kralının koşu alanına gelişi dönem hükümdarlarının kendilerini kamusal alanda temsil ediş biçimlerine örnek olarak verilebilir. Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Joseph'in Berlin'e gelişini "Deutsche Mutoskup und Biograph" şirketi filme alır. Film, I. Franz Joseph'in Berlin'e varışından on saat sonra Berlin'deki "Wintergarten" sinemasında gösterilir. Özellikle haber niteliği taşıyan aktüalite filmlerinin hızlıca izleyicinin karşısına çıkartılmasının dönemin koşullarına göre zahmetli ve zor bir iş olduğunu, fakat yapım şirketleri arasında ticari rekabette önem arz ettiğini varsayabiliriz. Sıcağı sıcağına izleyici ile buluşan filmler, imparatorluk ve tebaası arasındaki ilişkiyi güçlü tutmaya, filmlerin ulaştığı yerlerde halkın imparatorlukla ve bir siyasi rejim olarak imparatorluk fikrinin kendisiyle yakın temas halinde olmasına aracı olurlar.

Almanya imparatorunun "Meteor" yatını gösteren görüntülerin talep edilmesi ise, Almanya'daki savaş gemileri ve askeri talimlere ait birçok görüntü gibi, kısa bir süre sonra Osmanlı ordusunda etkin bir rol oynayacak olan Alman ordusu ve donanmasına duyulan ilginin bir göstergesidir. Loiperdinger'in araştırmalarına göre Alman donanması üzerine Wilhelm döneminde çok sayıda film çekilip gösterilmiştir. Bu filmleri Almanya'da izleyenlerin arasında eğitimli üst ve orta sınıf azdır. Çoğu "Deutsche Mutoscop ve Biograph" şirketi tarafından çekilen filmlerden bazıları, örneğin Kattowitz ilçesinde gösterilir. 3 ile 12 Mart 1901 tarihleri arasında gösterilen filmleri yirmi dört bin kişi izler. Ağırlıklı olarak işçi sınıfı mensubu izleyicilerin çoğunlukta olduğu bu gösteriler, bir yandan vatanseverlik ve milliyetçi duygulara hitap eder, bu duyguları güçlendirip izleyenlerin donanmaya ve orduya katılımını teşvik ederken diğer yandan da hayatında hiç büyük bir gemi, hareket eden deniz görmemiş olanlar için teknik bir atraksiyona dönüşür (1996, s. 46). Almanya'da ordu ve donanma üzerine çekilen, militarist söylemlerin öne çıktığı bu görüntüleri Osmanlı İmparatorluğu açısından değerlendirdiğimizde, bu filmlerin orduda Alman etkisinin güçlenmesine katkı sağlamış olabileceği ve II. Abdülhamid'in dışında filmlerin bizzat ordu ve donanma mensuplarına izlettirilerek askeri strateji belirlemede kullanılmış olabileceği düşünülebilir. Aynı şekilde araba, tren, gemi gibi yeni teknoloji ve teknik gelişmelerin de filmler üzerinden takip edilebileceğini ve ticari ilişkilerin gelişmesinde görsel malzemenin katkıda bulunmuş olabileceğini bu bağlamda hatırlayabiliriz.

Listede mevcut filmler arasında Almanya'dan Çin'e gönderilen ve Çin'den geri dönen askerleri gösteren görüntüler Osmanlı İmparatorluğu ile siyasal düzlemde kurdukları bağ açısından ilginçtirler. Çin hükümetinin kendine bağımlı gördüğü Çin Hindi, Burma ve Çin'e ait bazı topraklar

Avusturya-Macaristan İmparatoru I. Franz Joseph'in 4 Mayıs 1900 tarihinde Berlin'i ziyaretini gösteren bir fotoğraf

I. Franz Joseph ve İmparator II. Wilhelm birlikte, faytonun içinde Berlin'deki Paris meydanında gerçekleşen geçit töreninde görülmektedirler (Franz Joseph and Wilhelm II / Berlin, 1900).

19. yy'ın sonlarına doğru Avrupa'nın büyük güçleri olan Rusya, Fransa, İngiltere ve Almanya tarafından işgal edilir. Çin'in 1894-1895 yılları arasında Japonlarla sürdürdüğü savaşın ağır bir yenilgiyle sonuçlanması ve Kore'den tamamıyla vazgeçmek zorunda kalışı Çin İmparatorluğu'nu daha da zayıflatır. Çin'deki yabancı temsilciliklerin ülkenin resmi daireleri, limanları, demiryolları üzerindeki hakimiyetleri ve özellikle Alman misyonerlerin yoksul ve eğitimsiz halkı Hıristiyanlaştırma çabası, Çinliler arasından Thai-Chi; yani gölge boks da yaptıklarından dolayı ülkedeki yabancılar tarafından kendilerine "Boxerler" adı verilen gizli bir örgütlenmenin ayaklanmasına yol açar. Ülkedeki çıkarlarını korumak üzere bir araya gelen, Almanya'nın öncülüğünde kurulan batılı, uluslararası bir birlik Pekin'i ele geçirir ve ayaklanmayı bastırır. Ayaklanmanın bedeli Çin için ağır olur, ülke tamamıyla batılı güçlere bağımlı hale gelir (McNeill, 2002, s. 308).

II. Abdülhamid'in Çin'deki son durumu gösteren filmler istemesinin, Sultan'ın zor günler yaşayan ülkeye ve orada yaşayan Müslüman nüfusun durumuna ilişkin duyduğu meraktan ileri geldiği tahmini yürütülebilir. Sultan, Çin'de yaşayan takribi otuz milyon Müslüman'ın halifesiydi. II. Wilhelm ayaklanmanın bastırılması için, II. Abdülhamid'ten İslam ülkelerinin halifesi ve hükümdarı sıfatıyla yardım ister. II. Wilhelm, Çin'de yaşayan Müslümanlara ayaklanmanın caiz olmadığını anlatılıp, ayaklanmalara katılmayıp destek vermemeleri hususunda Sultan'ın çağrıda bulunmasını ve Çin'e bilfiil Osmanlı askeri gönderilmesini rica eder (Toros, 1982, s. 291-292). II. Abdülhamid

asker göndermeyi gereksiz bulsa da Müslüman nüfus üzerindeki hakimiyetini pekiştirmek üzere Çin'e resmi bir heyet gönderir. Osmanlı İmparatorluğu tarafından gönderilen heyet, Çin'e "Boxerler" in ayaklanması bastırıldıktan sonra vardığından, ayaklanmaya yapılan müdahalenin seyrinde bir rol oynamaz (Toros, 1982, s. 307).

Çin'deki ayaklanmalardan sonra Berlin'e dönen askerler ile ilgili Messter tarafından çekilen iki film mevcuttur. *Einzug unserer Chinakrieger in Berlin am 16.12.1900* (Çin'de savaşanların 16 Aralık 1900 tarihinde Berlin'e girişi) ve *Heimkehr der Truppen aus China nach Berlin (Askeri birliklerin Çin'den Berlin'e dönüşü)*.²⁵ 21 Aralık 1900 tarihli *Hamburger Fremdenblatt* gazetesinden, adı geçen ilk filmde askerlerin 16 Aralık 1900 tarihinde ellerinde Çin'den getirdikleri toplarla döndüklerini gösteren görüntülerin yer aldığı öğrenilebildiğinden bunun, Çin'e izam kılınan *asakirin* iğtinam ettikleri toplarla beraber Berlin'e *duhulleri* (Çin'e Gönderilen Askerlerin Ganimet Aldıkları Toplarla Birlikte Berlin'e Girişi) olduğu kesin olmakla birlikte ikinci filmin Çin'e gönderilen Aksa-yı Şark Süvari Alayı'nın Potsdam'da demiryolu mevkîfına doğru hareketi (Çin'e Gönderilen Uzakdoğu Süvari Alayının Potsdam'da Tren Garına Doğru Hareketi) yani Potsdam'a giriş yapan askerlerin görüntüsü olup olmadığı üzerine elimizdeki arşiv belgesinden yola çıkarak kesin bir yorumda bulunulamıyor. Berlin'deki Lehrter tren garına dönen askerler Messter tarafından aynı gün iki farklı filme çekilmiş olabilirler. Filmlerde, izleyicinin askerleri sağanak yağmurun altında tren garında karşıladığının, birliklerin Çin'den getirilen toplar ve elde edilen ganimetlerle döndüklerinin görülebildiği gazetelerin yayınladığı haberlerden öğrenilebilmektedir (Hornhardt, 1900; Heimkehr der Truppen, 1900).²⁶

Özde Çeliktemel-Thomen, II. Abdülhamid'e önerilen filmler arasında bulunan *Avusturya İmparatoru Haşmetli Fransuva Josef Hazretlerinin Berlin'e Muvasalatları, Süvarinin Yüzme Talimi, Stockholm'de Buz Üstünde Gemicilik ve Haşmetli Almanya İmparatoru Hazretlerinin 'Meteor' Yatı*'na ait görüntülerin İstanbul'daki sinemalarda gösterildiğini, döneme ait gazete ilanları üzerinden edindiği bilgiler doğrultusunda aktarmaktadır (2016, s. 169-170). Böylelikle Sultan'a önerilen filmlerin bir kısmının ısmarlanıp Osmanlı İmparatorluğu'na getirtildiği ve halka gösterildiği, bu yolla Osmanlı

²⁵ Filmlerin isimlerine filmportal.de sitesinden "Oskar Messter" başlığı altından ulaşılabilmektedir. Bkz.:http://www.filmportal.de/institution/messter-berlin_5b9e48dd9f514a3694a3250770a8ef61

²⁶ Florian Stark'ın *DieWelt* gazetesinde yayınlanan 5 Aralık 2013 tarihli haberine göre Çin, Boxerler ayaklanması sırasında İngiltere'nin toplamış olduğu 23.000 sanat eserinden oluşan ganimetin hesabını sormakta, "yasadışı ele geçirilen" ganimetlerin geri verilmesini talep etmektedir (Stark, 2013).

ve Alman imparatorluklarının topraklarında karşılıklı olarak gerçekleşen görüntü dolaşımının, batı ve doğu imgelerinin filmler aracılığıyla yayılmasına, tanınmasına ve taşınmasına vesile olduğu ve ülkeler arasında sinema yoluyla bir imgeler arası alışverişinin gerçekleştiği söylenebilir. Özellikle seçilen ve istenilen filmlere daha yakından bakıldığında, görüntüler farklı iki kültürü birbirine yaklaştırırken siyasi eğilimleri biçimlendirme potansiyeline de sahip oldukları üzerine fikir yürütülebilir.

Sonuç

Başa dönüp şu soruyu soralım: İmparator II. Wilhelm'in fotoğraf ve filmlerde yer alma tutkusu, kimi zaman eleştirilere maruz kalsa da, mevcut görüntüler tarihin değerlendirilip yorumlanmasına büyük katkı sağlarken bu görsel malzemenin kendi dönemindeki işlevini nasıl değerlendirmek gerekir? Muhalifleri tarafından ülkeyi yönetmemekle suçlanıp sert bir şekilde eleştirilirken, II. Wilhelm bir tür dünyaya egemen olma politikası olarak tarif edilebilecek "Dünya Hakimiyeti" (Weltpolitik) adını verdiği ideolojisini hayata geçirmek üzere yola çıkmıştı. 1902-1909 tarihleri arasında Alman İmparatorluğu'nun dış işlerinden sorumlu olan Bernhard von Bülow, 6 Aralık 1897 yılında yaptığı bir meclis konuşmasında imparatorun emperyal düşlerini şu sözlerle özetler: "Kimseyi gölgede bırakmak istemiyoruz, ancak güneşteki yerimizi de almak istiyoruz" (Platz an der Sonne, 2013).²⁷ 1880'lerden itibaren Almanya'nın zor kullanmadan Osmanlı İmparatorluğu'na yaklaşması bu dünyaya açılma politikasının bir parçasıdır (Ortaylı, 2010, s. 11); imparatorluk gezileri ise Bülow'un mecliste sarf ettiği sözleriyle dünyaya açıkça ilan edilen emperyal politikanın pragmatik yanını oluşturur. İki imparatorluk arasındaki politik ve ekonomik ilişkileri güçlendirmeye yönelik bu niyet, II. Wilhelm'in 8 Kasım 1898 günü Şam'da, dünyada dağılık halde yaşayan üç yüz milyon Müslüman ve Halife Sultan II. Abdülhamid'e dostluğunun daimi olduğunun sözünü vermesiyle pekişir (Waldschmidt, 2002, s. 11).

II. Wilhelm'in kendi ressamaları, fotoğrafçıları ve sinema operatörleriyle yaptığı ikinci doğu gezisi sırasında çekilen onca gezi filmi ve fotoğrafı, II. Wilhelm'in imparatorluğunun uzanabildiği sınırları ve gücünü dünyaya gösterir. Görsel malzemenin öncelikle basın yoluyla neredeyse tüm dünyaya ulaşabildiği hesaba katılırsa, bir magazin ikonu ve Almanya'nın ilk film yıldızlarından biri olarak (Loiperdinger, 1996, s. 47) II. Wilhelm'in popülerliği, kendisi ve Alman İmparatorluğu için güçlü bir propaganda malzemesi haline

²⁷ Bu makalenin önceki sayfalarında adı geçen *Le Petit Journal* gazetesinin 6 Kasım 1898 tarihli kapak sayfasında II. Wilhelm'in arkasından parlayan güneş, Alman İmparatorluğu'nun "güneşteki yer"ine diğer bir deyişle emperyal düşlerine işaret eder gibidir.

gelir. Bağdat Demiryolu hattı projesi, askeri düzeydeki alışveriş ve ticari ortaklıklar bu gezinin meyveleridir. Osmanlı İmparatorluğu ise Alman İmparatorluğu ile olan yakınlaşmasında özellikle Fransa ve İngiltere'ye karşı kendisine destek verecek bir denge politikası güder (Soy, 2010, s. 141). Almanya İmparatoru'nun 1898 yılındaki ikinci ziyareti, II. Abdülhamid'in gönülden desteklediği bu ilişkideki çabalarının da sonuç vermesidir aynı zamanda. İlber Ortaylı, Osmanlı İmparatorluğu ile Alman İmparatorluğu arasındaki ilişkileri çözümlediği yazısında, II. Abdülhamid devrinden başlayarak Alman İmparatorluğu'nun askeri alanda gösterdiği yardımların zaman geçtikçe "protokoler bir gösterişe" dönüştüğünü yazar (2010, s. 13). Bu "protokoler gösteriş" söylemi militarist bir dile sahip²⁸ olan Almanya İmparatoru'nun sadece askeri alanda değil, dünyayla kurduğu ilişkide temel felsefesi olur. Filmler ise güneşin altındaki yer arayışının önemli bir parçasını oluşturur.

Dönemin medyayla kurduğu ilişkiyi anlamak istersek, II. Wilhelm'in görüntülerinin geniş çapta, bu derece yaygın olmasının sadece İmparator'un kutlama ve temsile duyduğu meraktan değil aynı zamanda fotoğraf ve filmin geniş kitlelere ulaşabilmesinden de kaynaklandığını düşünmemiz gerekir. İmparator'un fotoğraflarından oluşan yüzlerce kartpostal ülkenin her yerinde dolaşımındadır. Yaptığı geziler "Sinematograf Tiyatroları"nda halka gösterilir. Osmanlı sarayına kadar ulaşan bu görüntülerle İmparator dünyanın her yerinde etkili olabiliyordu. İmajların etkili olmaya başladığı yeni bir çağda görüntülerden yararlanmasını bilen II. Wilhelm'i sarayda Yıldız Köşkü'nün tiyatro salonundan izleyen ve uyguladığı "görünmeden görmeyi"²⁹ sağlayan "panoptik" politikalara rağmen imgelerin gücünün farkında olduğunu anladığımız II. Abdülhamid için bu görüntülerin haber alma işlevi taşıdığı muhakkak, ancak görüntülerin sadece haber yayma ve taşıma görevini yerine getirmedikleri aynı zamanda "İmparatorluk" fikrini kavramsal olarak güçlü bir şekilde ayakta tutabilmek adına da kullanıldığı ve kamusal alanı bu görüntüler aracılığıyla bu yönde şekillendirmeye çalıştığı söylenebilir.

II. Abdülhamid dönemi Osmanlı İmparatorluğu'nda, sinemanın saray çevresi ve kitlelerle kurduğu ilişkiyi Nadir Özbek'in önerisiyle Avrupa

²⁸ II. Wilhelm'in şiddet yüklü militarist eğilimleri özellikle Çin'deki ayaklanmayı bastırmak üzere uğurlanan askerlere hitaben yaptığı "Hun Konuşması"ndan (Hunnenrede) açıkça görülebilmektedir. İmparatorun yaptığı konuşmanın kendi sesinden kayıtları için bkz.:<http://www.spiegel.de/einestages/die-hunnenrede-von-wilhelm-ii-als-tonaufnahme-a-947807.html> (Schmitz, 2012; erişim: 29.4.2016)

²⁹ II. Abdülhamid'in fotoğraf albümlerinin istihbarat, kimlik tespiti, savaş takibi, envanter, tanıtım ve raporlama gibi amaçlarla kullanılmak üzere de hazırlandığını hatırlayalım (Nuhoglu & Çolak, 2007, s. 44).

tarihçiliğinin dilini içselleştirip benimsemeden, Avrupa-merkezli bir yaklaşımı aşarak değerlendirilmesi, öznelerin konumunu ihmal etmeyen, olaylara eşit mesafeli bir bakış sağlar (2004, s. 72-90). Sinemanın, her iki imparatorlukta yarattığı kamusal alanı bu çerçeveden değerlendirdiğimizde karşımıza nasıl bir tablo çıkar? Bu sorunun cevabı bu makalenin sınırları dahilinde olmasa da soru bir parça daha açılabilir. Özbek kendi çalışmalarında Abdülhamid döneminde kamusal alana, kitlelerin siyasete padişahın izin verdiği siyasi sınırlar ölçüsünde katılabildiği ve böylelikle siyasi rejimin meşrulaştırılıp sultanın siyasi otoritesinin kurulduğu bir zemin olarak baktığını belirtir (Özbek, 2004, s. 85). Halkın şikâyet ve dileklerini kâğıtlara yazarak padişaha ulaştırıp dile getirme imkânı bulduğu Cuma selamlığını (Aykurt, 2001, s. 202-203), aynı zamanda padişahların halife ve hükümdar olarak siyasi otoritelerinin bedenleştiği böylesi bir siyasal zemin şeklinde yorumlayabiliriz.³⁰ Bu şekilde bakıldığında *Hamidiye Camii* filmi ve diğer padişah filmleri Sultan'ın meşruiyet zeminini teyit edip güçlendiren, yakın ve uzak çevreye duyurup hatırlatan ve siyasal sistemin taşıyıcısı olan iktidar imgesinin yeniden üretildiği bir araç haline dönüşür. Kendisi modern olan ve “modern olanı” kurucu bir araç olan sinemanın Osmanlı İmparatorluğu'nda yarattığı kamusal alan üzerine yapılacak araştırmalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun toplumsal ve kültürel yaşamını daha yakından tanımamıza vesile olacaktır. Bu makalenin konusunun sınırları dışında olan sinemanın erken döneminde kamusal alanı biçimlendirmedeki etkisi, başka çalışmalara öneri niteliğinde olup; sınıf, toplumsal cinsiyet, din ve iktidar-ideoloji meşruiyeti çerçevesinde farklı yönetsel ve teorik yaklaşımlarla değerlendirmeye açıktır.

Bu çalışmada, Sultan II. Abdülhamid'e sunulan ve İmparator II. Wilhelm'in ikinci doğu gezisi sırasında çekilen filmler üzerinden, sinemanın erken döneminde üstlenebileceği işlevlere işaret edilmeye çalışılmıştır. İmparatorluklarının sınırları dahilinde ve başka coğrafyalarda olup bitenler ve yenilikler filmler vasıtasıyla Padişah ve İmparator'un gözlerinin önüne serilir. Farklı kültür ve coğrafyaların imgelerini taşıyan hareketli görüntüler, halka az karşılaştıkları hükümdarlarını “canlı” bir şekilde görme fırsatı sunar. Bu durumu iyi değerlendiren II. Wilhelm, kendisi üzerine çekilen çok sayıdaki film ile kendi imgesinin Alman İmparatorluğu'nun içinde ve dışında yayılmasını sağlar, İmparatorluk ideolojisinin bekasına çalışır, Alman İmparatorluğu'nun erişebildiği sınırları ve gücü dünyaya gösterir. Bu anlamda ikinci doğu gezisine ait görüntüler ideolojik ve kültürel bir emperyal söylemi öne çıkartırlar.

³⁰ Cuma selamlığının nasıl gerçekleştiğini, dönem tanıklarından olan ve 1893-1898 yılları arasında İngiliz sefaretinin ikinci sekreteri olan Sir Charles Eliot'un ağzından anlatımı için Alan Palmer'in *The Decline & Fall of the Ottoman Empire* çalışmasına bakılabilir (1992, s. 172-173).

Filmlerin başlıkları ve ulaşılabilir görsel malzeme üzerinden yapılacak bir değerlendirme, II. Wilhelm'in ve eşi İmparatoriçe Auguste Viktoria'nın gezi sırasında çizdikleri rotanın, ziyaret ettikleri yerlerin ve buldukları kişilerin görüntüleri, gittikleri yerlerde halkın gösterdiği ve kameralara yansıyan ilgi, Osmanlı İmparatorluğu'nun gezi ile ilgili hazırlıklarının ve düzenlenen törenlerin görüntüleri sadece Osmanlı İmparatorluğu ile canlanan bir ilişki için atılan tohumların değil, tıpkı II. Abdülhamid'in Cuma selamlığının görüntüleri gibi, dini ve ideolojik bir ritüel ve geleneğin görsel taşıyıcısı ve tanığı olduğunu gösterir.

Sultan II. Abdülhamid ve İmparator II. Wilhelm'in sinemaya yaklaşımını anlamaya, iki imparatorluk ve kültür arasında bir köprü kurmaya çalışırken yolumuzu çizen, makale boyunca izlerini sürdüğümüz bu filmlerin tanıklığı, ulus devletlerin kurulması arifesinde, sinemanın erken döneminde uluslar ve kültürlerarası ilişkiler ve siyasetteki yerini bize tekrar hatırlatır. Ya da ve belki de imparatorlukların çökmek üzere olduğu tarihsel bir dönemeç olan yirminci yüzyılın başında bu "canlı imgeler", izlenen politikaların telafisi hatta ikamesi olarak kabul edilebilir.

Kaynakça

Abel, R. (Ed.). (2010). *Encyclopedia of Early Cinema*. New York: Routledge.

Akser, M. (2003). Türk Sinema Tarih Yazılımı: Bir Yöntem Önerisi. D. Bayraktar (Ed.), *Türk Film Araştırmalarında Yeni Yönelimler 3* (s. 41-49). İstanbul: Bağlam.

Alkan, N. (2008). Dış Siyasetin Bir Aracı Olarak Hükümdar Gezileri: Kaiser II. Wilhelm'in 1898 Şark Seyahati. *Osmanlı Araştırmaları*, 31, 9-53.

Aykurt, Ç. (2001). Padişah Halk Buluşmasını Temin Eden Törenlerden Birisi: Cuma Selamlığı. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 16(1), 201-204.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Y.PRK. EŞA., NO.: 40/1 (3/M/1320)

Baytar, İ. (Der.). (2010). *İki Dost Hükümdar Sultan II. Abdülhamit ve Kaiser II. Wilhelm*. İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Bundesarchiv BArchMSg 2/7843

Benjamin, W. (2002). *Pasajlar* (Çev. A. Cemal). İstanbul: Yapı Kredi. (Özgün eser 1935/1936 tarihlidir)

Ceylan, A. (2010). Osmanlı Dönemi Türk Sinemasında Hukuki Düzen.

Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları, 1, 7-19.

Çeliktemel-Thomen, Ö. (2015). Denetimden Sansüre Osmanlı'da Sinema. *Toplumsal Tarih*, 255, 72-79.

Çeliktemel-Thomen, Ö. (2016). Hayaller Hakikat Olursa: Osmanlı İstanbulu'nda Filmler, Gösterimler, İzlenimler (1896-1909). *Doğu Batı: Sinema Tutkusu IV*, 75, 155-181.

Deeken, A. (2002). Kurbelkasten knipst Kamele: Der Filmtourismus im Orient 1895-1914. S. Lenk (Ed.), *Grüsse aus Viktoria: Film-Ansichten aus der Ferne* (s. 181-205). Frankfurt am Main: Stroemfeld.

Der Besuch der Grabeskirche (1898, 31 Ekim). *Berliner Tageblatt*, XXVII, s. 2.

Der offizielle Selamlık in Konstantinopel. (1908, 5 Aralık). *Hagener Zeitung*.

Der offizielle Selamlık in Konstantinopel. (1908, 8 Aralık). *Hagener Zeitung*.

Der Original Kinematograph, Kaiser-Wilhelmstrasse. (1899, 5 Mart). *Hamburger Fremdenblatt*, 55. <http://www.earlycinema.uni-koeln.de/>

Deringil, S. (1998). *The Well Protected Domains: Ideology and Legitimation of Power in the Ottoman Empire 1876-1909*. New York: I. B. Tauris.

Dollinger, H., Gründer, H. & Hanschmidt, A. (Yay. Haz.). (1982). *Weltpolitik – Europagedanke – Regionalismus. Festschrift für Heinz Gollwitzer zum 65. Geburtstag*. Münster: Aschendorff.

Eldem, E. (2015). Görüntülerin Gücü: Fotoğrafın Osmanlı İmparatorluğu'nda Yayılması ve Etkisi, 1870-1914. E. Eldem & Z. Çelik (Ed.), *Camera Ottomana: Osmanlı İmparatorluğu'nda Fotoğraf ve Modernite 1840-1914* (s. 106-154). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Erdoğan, N. (2015). Erken Sinemanın Kazası: Nitrat Yangınları ve Önlemler. *Toplumsal Tarih*, 255, 56-60.

Faroqhi, S. (1997). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam: Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla* (Çev. E. Kılıç). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Forcht, G. W. (2012). *Frank Wedekind und die Volksstücktradition: Basis und Nachhaltigkeit seines Werkes*. Freiburg: Centaurus Verlag & Media UG.

Franz Joseph and Wilhelm II / Berlin [Fotoğraf]. (4 Mayıs 1900). <http://>

www.akgimages.de/C.aspx?VP3=CMS3&VF=Home

Grimm, R. (2012, 24 Aralık). Kaiser Wilhelm II. in Jerusalem. Pilgerfahrt mit Prunk und Pomp. *Spiegel Online*. <http://www.spiegel.de/fotostrecke/kaiser-wilhelm-ii-und-seine-pilgerfahrt-nach-jerusalem-fotostrecke-107676-5.html>.

Gründer, H. (1982). Die Kaiserfahrt Wilhelms II. Ins Heilige Land 1898: Aspekte Deutscher Palästinapolitik im Zeitalter des Imperialismus. H. Dollinger, H. Gründer & A. Hanschmidt (Yay. Haz.), *Weltpolitik – Europagedanke – Regionalismus: Festschrift für Heinz Gollwitzer zum 65. Geburtstag* (s. 363-388). Münster: Aschendorff.

Häußler, F. (2015, 19 Mart). Stereoschau im Kaiser-Panorama. Faszinierende ‘Doppelbilder’ ließen die Welt dreidimensional erleben. *Augsburger Allgemeine*. <http://www.augsburger-allgemeine.de/augsburg/Stereoschau-im-Kaiser-Panorama-id33425537.html>

Heusterberg, B. (2013, 15 Haziran). *Oskar Messter -Begründer der deutschen Kino- und Filmindustrie*. Das Bundesarchiv. https://www.bundesarchiv.de/oeffentlichkeitsarbeit/bilder_dokumente/00923/index-7.html.de

Hornhardt (1900, 21 Aralık). *Hamburger Fremden-Blatt*. <http://www.earlycinema.uni-koeln.de/>

Hornhardt’s Eldorado. (1899, 3 Mart). *Hamburger Fremden-Blatt*, 53. <http://www.earlycinema.uni-koeln.de/>

Jaschinski, K. & Waldschmidt, J. (Ed.). (2002). *Des Kaisers Reise in den Orient 1898*. Berlin: Trafo Verlag & Dr. Wolfgang Weist.

Jäckh, E. (1916), *Der aufsteigende Halbmond. Auf dem Weg zum Deutsch-Türkischen Bündnis*. Stuttgart, Berlin: Deutsche Verlags-Anstalt.

Karacagil, Ö. K. (2014, Güz). II. Wilhelm’in Osmanlı İmparatorluğunu Ziyareti ve Mihmandarı Mehmed Şakir Paşa’nın Günlüğü (1898), *Türkiyat Mecmuası*, 24, 73-97.

Koerber, M. (1996). Oskar Messter, Film Pioneer: Early Cinema Between Science, Spectacle and Commerce. T. Elsaesser (Ed.), *A Second Life: German Cinemas First Decades* (s. 51-62). Amsterdam: Amsterdam University Press.

Kohlrausch, M. (Der.). (2006). *Samt und Stahl. Kaiser Wilhelm II. Im Urteil seiner Zeitgenossen*. Berlin: Landtverlag.

Köse, R. & Albayrak, M. (2015). *Arşiv Belgelerine göre Osmanlı’da*

Gösteri Sanatları. İstanbul: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.

Kronauer, İ. (2000). *Vergnügen, Politik und Propaganda: Kinematographie im Berlin der Jahrhundertwende (1896-1905)*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Humboldt Universität zu Berlin, Berlin.

Loiperdinger, M. (1996). The Kaiser's Cinema: An Archeology of Attitudes and Audiences. T. Elsaesser (Ed.), *A Second Life: German Cinemas First Decades* (s. 41-51). Amsterdam: Amsterdam University Press.

McMeekin, S. (2012). *Berlin-Bağdat Demiryolu* (Çev. A. F. Çakır). İstanbul: Picus.

McNeill, W. (2002). *Dünya Tarihi* (Çev. A. Şenel). İstanbul: İmge.

Messter (Berlin). (T.Y.). *filmportal.de* [Filmografi] http://www.filmportal.de/person/oskar-messter_95edc384ff074aaf99cd1502202a1591

Meyer, H. H. (2012, 13 Ekim). *Lexikon der Filmbegriffe*. Wulff, H. J. (Yay. Haz.). <http://filmlexikon.uni-kiel.de/index.php?action=lexikon&tag=det&id=4878>.

Müller, W. & Siegert, R. (Ed.). Kaiserbesuch 1898. Besuch beim Sultan und Palästina-Reise. *Wilhelm II. Deutschlands letzter Kaiser 1888-1918. Dokumente* <http://www.wilhelm-der-zweite.de/dokumente/osman1898.php>.

Nagy, U. (2009). Schutz oder Hemmnis? Ein Abriss der Geschichte deutscher Filmzensur. U. Rautenberg & V. Titel (Ed.), *Alles Buch: Studien der Erlanger Buchwissenschaft XXXIII* (s. 42-69). Nürnberg: Universität Erlangen.

Nuhoğlu, H. & Çolak, O. M. (2007). Osmanlı'ya Fotoğrafın Girişi. N. Bayhan & H. Eren (Ed.), *Sultan II. Abdülhamid Arşivi İstanbul Fotoğrafları* (s. 18-53). İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A. Ş.

Ortaylı, İ. (1981). *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Ortaylı, İ. (2010). Osmanlı İmparatorluğu ve Alman İlişkileri. İ. Baytar (Ed.), *İki Dost Hükümdar Sultan II. Abdülhamit ve Kaiser II. Wilhelm* (s. 11-17). İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı.

Oster, U. A. (2004, Ağustos). Wilhelm II. als Medienkaiser: Majestät brauchen Sonne. *Damals*. <http://www.damals.de/de/16/>

Majestaet-brauchenSonne.html?issue=158928&aid=158915 &cp=1&action=showDetails

Özbek, N. (2004). Modernite, Tarih, İdeoloji: II. Abdülhamid Tarihçiliği Üzerine Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(1), 71-90.

Özen, S. (2016). Padişahın Filmi: Suret ve Propaganda. *Doğu Batı: Sinema Tutkusu IV*, 75, 181-199.

Özgüç, A. (1976). *Türk Sineması Sansür Dosyası*. İstanbul: Koza.

Öztürk, S. (2006). Türk Sinemasında İlk Sansür Tartışmaları ve Yeni Belgeler. *Galatasaray İletişim*, 5, 47-76.

Öztürk, S. (2013). Türk Sinema Tarihinin Altpolitikası (1896-1923). *Selçuk İletişim*, 8(1), 251-262.

Özuyar, A. (2007). *Devlet-i Aliyye'de Sinema*. Ankara: De Ki.

Palmer, A. (1992). *The Decline & Fall of the Ottoman Empire*. New York: Barnes & Noble.

Platz an der Sonne. (2013, 28 Mayıs). Spiegel Geschichte, 3. <http://magazin.spiegel.de/EpubDelivery/spiegel/pdf/96654020>

Politische Nachrichten. (1899, 7 Mayıs). *Berliner Börsenzeitung*, 213, s. 2.

Polkhen, K. (2002). Wilhelm II. in Konstantinopel: Der politische Startschuß zum Bau der Bagdadbahn. K. Jaschinski & J. Waldschmidt (Ed.), *Des Kaisers Reise in den Orient 1898* (s. 61-75). Berlin: Trafo Verlag & Dr. Wolfgang Weist.

Richter, J. S. (1997). *Die Orientreise Kaiser Wilhelms II. Eine Studie zur deutschen Aussenpolitik an der Wende zum 20. Jahrhundert*. Hamburg: Verlag Dr. Kovac.

Schamoni, P. (Yönetmen). (1999). *Majestät Brauchen Sonne* [Film]. Almanya & Hollanda: Peter Schamoni.

Schmitz, R. (2012, 13 Kasım). Sensationelle Tonaufnahme. Spricht da Kaiser Wilhelm II.?. *Der Spiegel-Online*. <http://www.spiegel.de/einestages/die-hunnenrede-von-wilhelm-ii-als-tonaufnahme-a-947807.html>

Schröder, T. M. (2008, Ekim). *Preusens Gloria in Jerusalem - Kaiser Wilhelm die Erlöser Kirche und die deutschen Ansprüche im Nahen Osten um 1900*. (Yayımlanmamış Bildiri). <http://www.uni-stuttgart.de/>

esg/zettelkasten/Kaiser-Wilhelm.pdf

Soy, B. (2010). Almanya İmparatoru II. Wilhelm'in İkinci Doğu Seyahati. İ. Baytar (Der.), *İki Dost Hükümdar Sultan II. Abdülhamit ve Kaiser II. Wilhelm* (s. 141-171). İstanbul: TBMM Milli Saraylar Daire Başkanlığı Yayınları.

Söseman, B. (2004). Hollow-Sounding Jubilees: Forms and Effects of Public Self-Display in Wilhelmine Germany. A. Mombauer & W. Deist (Ed.), *The Kaiser: New Research on Wilhelm II's role in Imperial Germany* (s. 37-63). New York: Cambridge University Press.

Stark, F. (2013, 12 Mayıs). Wie sich China an London für den Boxerkrieg rächt. *Die Welt*. <http://www.welt.de/geschichte/article122585509/Wie-sich-China-an-London-fuer-den-Boxerkrieg-raecht.html>

Toros, T. (1982). Osmanlı Nasihat Heyeti Çın Yolunda. *Milliyet*. <http://earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/19015/001583832010.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Uşaklıgil, H. Z. (1981). *Saray ve Ötesi*. İstanbul: İnkılap & Aka.

Waldschmidt, J. (2002). Rückschau und Rückbesinnung. K. Jaschinski & J. Waldschmidt (Ed.), *Des Kaisers Reise in den Orient 1898* (s. 9-17). Berlin: Trafo Verlag & Dr. Wolfgang Weist.

Yorulmaz, N. (2014). *Arming the Sultan: German Arms Trade and Personal Diplomacy in the Ottoman Empire Before World War I*. Londra: I. B. Tauris.

Yönetmen bilinmiyor. (1897). *Kaiser Wilhelm II. Beim Besuche der Vulkan-Werft in Stettin am 4. Mai 1897* [Film]. Almanya: Messter.

Yönetmen bilinmiyor. (1901). *Funeral of Queen Victoria* [Film].

Yönetmen bilinmiyor. (1908). *Le Salamalick public à la mosquée hamidié* [Film]. Fransa: Pathé.